

A tanköteles kor meghosszabbításával újabb problémák (a tanulók pálya- és iskolai irányításának problémája a középfokú oktatás különböző típusai felé, amely, mint az előbbiekben láttuk, egyáltalán nem megoldott) merülnek fel. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a gyermek normális értelmi és erkölcsi fejlődése 15 éves kora körül fejeződik be, ez viszont jogossá teszi azt a követelést, hogy mindenki legalább 15 éves koráig egységes oktatásban részesüljön. Jelenleg, és ez a helyzet általánosnak mondható, a tanuló a középfokú oktatás megkezdésekor (10. életév) több tagozat, oktatási típus közül „választhat”. Több országban viszont a tervezett közoktatási reformokban már szerepel az egységes kötelező iskola terve, és ez pozitívumnak tekinthető.

„A szülőknek elsőbbségi joguk, hogy maguk válasszák meg gyermekeik oktatásának típusát.” A gyermekek iskolai és pályairányításával kapcsolatos döntések végrehajtása a szülők beleegyezésétől függ. Épp ezért elengedhetetlenül szükséges az iskola, a tanárok, az iskolapszichológus, pályaválasztási tanácsadó stb. és a szülők kollektív munkája. Igen lényeges, hogy a szakemberek ismerjék a szülők vágyait a gyermekek jövőjével kapcsolatban, és kölcsönösen segítsék egymást a pályairányítási módszerek megjavításában.

„Az oktatásnak a személyiség teljes kibontakoztatására és az emberi jogok, valamint az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartására kell irányulnia.” De a személyiség teljes kibontakoztatása, amely feltételezi a másik ember jogainak és szabadságának tiszteletben tartását, nem képzelhető el szellemi és erkölcsi szabadság nélkül, tekintélyelveket valló légkörben. Csak a gyermek személyiségének, kezdeményező készségének tiszteletén alapuló aktív pedagógia módszerével valósítható meg. Ugyanez vonatkozik a tanuláshoz való jog ötödik, a nemzetközi nevelés problematikáját felvető pontjára is, amely kimondja, hogy a „nevelésnek elő kell segítenie a nemzetek, faji vagy vallási csoportosulások közötti megértést, türelmet és barátságot éppúgy, mint az Egyesült Nemzetek Szervezetének a béke megőrzése érdekében kifejtett tevékenységeinek további fejlesztését.”

A nemzetközi nevelésre vonatkozóan érdemes megjegyezni, hogy az UNESCO Közgyűlése 18. ülészkán, 1974. november 19-én elfogadták a nemzetközi megértésre, együttműködésre és békére nevelés, valamint az emberi jogokra és alapvető szabadságjogokra vonatkozó nevelés megvalósításának érdekében kidolgozott javaslatokat, amelyeknek vezérmotívuma az, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában és az ENSZ alapokmányában lefektetett nevelésre vonatkozó elvek megvalósítását oktatáspolitikai irányelveknek kell tekinteni.

CZIRÁKY ISTVÁNNÉ

GUSTÁV PAVLOVIČ: AKCELERÁCIA VÝVINU A SOCIALISTICKÁ ŠKOLA

A fejlődés felgyorsulása és a szocialista iskola

Bratislava, 1975. Szlovákul. 480 oldal.

Újabb értékes és reprezentatív tudományos mű gazdagítja a nemzetközi pedagógiai irodalmat. A Szlovák Tudományos Akadémia gondozásában megjelent Gustáv PAVLOVIČ professzornak, a Csehszlovák Tudományos Akadémia és a Szlovák Tudományos Akadémia elnökségi tagjának, a Szlovák Tudományos Akadémia Pedagógiai Kutató Intézete igazgatójának, a neveléstudományok doktorának legújabb kötete: „Akcelerácia Vyvinu a Socialistická Škola” (A fejlődés felgyorsulása és a szocialista iskola) címmel.

Az ifjúság felgyorsult fejlődése korunk közismert — ám a kutatás oldaláról ma még nem ki-elégítő módon célba vett, illetve feltárt jelenségei közé tartozik. Inkább általános — s csak bizonyos területeken mélyebb — ismeretek alapján tudjuk, hogy az akcelerációnak sajátos fiziológiai, biológiai konzekvenciái vannak; hogy a pszichológiai vizsgálatok egyik fontos problémáját alkotja; hogy foglalkozik vele a filozófia, a szociológia, sőt a közgazdaságtan és egyéb tudomány is. Az ilyen természetű kutatásokban kiemelt szerepet kap a pedagógia; a témában folyó neveléstudományi tevékenység nélkülözhetetlen a gyermeki személyiség fejlesztésének elméleti fejtegetésénél és gyakorlati tennivalóinál.

Mi tulajdonképpen az akceleráció? Milyen sokoldalú és differenciált oki háttere van? A személyiségfejlődés mely periódusait és oldalait érinti? Milyen jellemzői lehetnek e folyamatnak? Miben és hogyan jelentkezik a harmónia és diszharmónia dialektikája? Milyen következményeket von maga után az akceleráció az élet különböző szféráiban?

Sorolhatnánk tovább a kérdéseket, amelyekre viszonylag objektív válaszokat csak elmélyült, hosszas és folyamatos kutatómunkától várhatunk.

Gustáv PAVLOVIČ professzor művét méltán sorolhatjuk a hiánytpótlók sorába. Olyan és ahhoz hasonló kérdésekre keres választ, amelyeket az előbbiekből megfogalmaztunk. Éveken keresztül végzett kísérletek tapasztalataira alapozza tudományos fejtegetéseit.

Könyvében középpontba helyezi annak a tételnek az elemzését, amely szerint az emberiség fejlődésének felgyorsulásával felgyorsul a személyiség fejlődése is. Az egyén és a társadalom közötti szoros kapcsolatra meggyőzően mutattak rá a marxizmus–leninizmus klasszikusai. MARX és ENGELS írtak arról, hogy az ember nem absztrakt létező, amely valahol a világon kívül helyezkedik el; az ember nem más, mint maga az emberi világ, az állam, a társadalom. A társadalmi fejlődés és az emberi fejlődés felgyorsulása ezért egymást feltételező jelenség. Amikor tehát a gyermek és az ifjú fejlődését vizsgáljuk, az adott társadalmi valóság tükrében tesszük ezt.

Gustáv PAVLOVIČ saját kísérleteinek fontos tartalmi összetevőjeként érvényesíti a fenti szemléletet; ugyancsak kiemelt tartalmi tényezőnek tekinti a gyermekek és a fiatalok szomatikus, valamint pszichikai akcelerációja közötti összefüggés elemzését, megvilágítását — mégpedig gazdag csehszlovák és külföldi irodalom alapján. Középpontba helyezi a pszichikai fejlődési akcelerációt, amellyel kapcsolatos tapasztalatait „*experiment ex post facto*” — megvalósított tevékenységet vizsgáló kísérlettel — szerezte. Nagyszámú populáció rajzi teljesítményeit vizsgálta és elemezte 1941-ben, majd 1964-ben, s a két időpont kísérleti tapasztalatai alapján összehasonlító szintmegállapítást végzett. A korábbi vizsgálat a gazdasági, társadalmi, kulturális kizsákmányolás korszakában történt, míg a későbbi a felszabadulás után, a Szlovákiában végbe ment szocialista fejlődésnek mintegy huszadik évében. A megismételt kísérlet szinterei azonosak voltak azokkal az iskolákkal, amelyekben a korábbi vizsgálatok folytak, s azonos kutatási eljárások mellett egy-ugyanazon korosztályok szerepeltek mindkét esetben.

A szerző az egybevetés során jelentkező eltérő és analóg vonások számszerű ellenőrzésére-értékelésére a matematikai statisztika módszereit használta. Alapvető módszerként alkalmazta az U-tesztet, a szóródásmérést, a korrelációs számítását és a trend-meghatározást. Statisztikai szempontból három különbségi fokot állapított meg: a „statisztikai jelentőség határán” jelentkező, a „statisztikai szempontból jelentős” s végül a „magas statisztikai jelentőségű” különbségek szintjét. A hasonlóság mérésében is több fokozatot állapított meg; Gilford számításait követve, a hasonlósági összefüggést gyengének tartja, ha számbeli értéke 0,00–0,20 között van; alacsony 0,21–0,40, közepes 0,41–0,70, magas 0,71–0,90 és nagyon magas 0,91–1,00 esetében. A különböző időszakokban végzett vizsgálatok kitérnek a nemek pszichikai fejlettségi különbségeire (azonosságaira), valamint a környezeti (városi, falusi) tényezőkre.

Az összehasonlítás kimutatta, hogy az iskolás korosztályú gyermekek, fiatalok grafikai bevétele statisztikailag magas jelentőséggel fejlődött a felszabadulást követő s 1964-ig terjedő időszakban. A tartalmi elemzések és a statisztikai számítások arról az eredményről tanúskodnak, hogy

a) a gyermekrajzok szellemi szintje hatéves falusi gyermekek esetében teljes két évvel növekedett; a városi gyermekeknél ez a fejlődés kisebb: egy év. Az iskolai oktatás időszakában az akcelerációnak ilyen tartalmú és ilyen formában jelentkező növekedése fokozatosan csökken. Úgy tűnik, mintha az iskola nem hatna eléggé serkentően a gyermekek fejlődésére.

b) 1941-ben a fiú- és a leányrajzok szintjében megnyilvánuló különbség statisztikailag igen jelentős volt; ez a különbség 1964-ben statisztikai szempontból jelentéktelenül zsugorodott a vizsgálat tükrében. PAVLOVIČ professzor kísérleti tapasztalatai arról tanúskodnak, hogy a szocialista társadalmi és pedagógiai hatások következtében a nemek közötti különbség fokozatosan a kiegyenlítődés felé halad.

c) A vizsgálat arra is nagy számban szolgáltat adatokat, hogy a városi és falusi iskolák tanulóinak szellemi fejlődésében korábban megmutatkozó differenciák egyre inkább a háttérbe szorulnak, s helyüket felváltja a folyamatos kiegyenlítődés. Így az a hipotézis, amely szerint szocialista társadalmunk életének felgyorsult fejlődése következtében felgyorsul az ifjúság fejlődése is, a vizsgálat témájában és vonatkozásában, a kísérleti eredmények szerint bizonyítást nyert.

d) A szerző egybevetette a fizikai életkor és a mentális fejlettség szintjéből adódó különbségeket, illetve hasonlóságokat. Ennél a vizsgálatnál — összehasonlító módon — elemezte a rajz- és az átlagosztályzatokat.

— Az egybevetés során igen jelentős mértékben nyilvánult meg statisztikai adatokkal igazolt különbség a leányok javára.

— A rajzolni szerető és a rajzolni nem szerető gyermekek szellemi fejlődésében megnyilvánuló különbségek statisztikai szempontból igen jelentősnek látszanak, az előbbieik javára. A rajzolni szerető tanulók nemcsak jobb rajzi eredményeket, de statisztikailag jelentősen jobb átlagosztályzatokat is értek el, mint a másik kategóriába tartozó növendékek. A vizsgálat tanúsága szerint a speciális érdeklődés szoros kapcsolatban állhat az általános érdeklődéssel. — Pedagógiai szempontból vizsgálva a kérdést, a rajz- és az átlagosztályzatok egybevetett szintje statisztikailag jelentős vagy igen jelentős mértékben függ attól, hogy járt-e a tanuló óvodába vagy nem, látogat-e képzőművészeti szakkört vagy nem, napközis-e vagy nem, milyen képzettségű a tanár stb.

e) A fejlődési akceleráció *szociális aspektusának* vizsgálata — az előbbi témakörökben — tervszerűen vissza-visszatér. A kapott eredmények szerint statisztikailag igen jelentősen hat a gyermekrajzok alakulására és a növendékek átlageredményeire a család szociális, továbbá kulturális szintje.

f) A vizsgálat megmutatja azt is, hogy *az iskola elmarad a gyermekek fejlődéséből és fejlettségi szintjéből adódó igények mögött*. Ez — a kísérleti tapasztalatokból merített — tanulság része annak az átfogó jelenségnek, hogy az iskola általában nem tud lépést tartani szocialista társadalmunk s szükségleteivel a tudományos-technikai haladás jelenlegi korszakában — fejtegeti a szerző. Az ellentmondásnak főként az az oka, hogy *a fejlődés és a nevelés kapcsolatának vizsgálata* nem volt elég mély és széles körű mind a közelmúltig. Az említett összefüggést, illetve a vele kapcsolatos elméleteket vizsgálva a szerző foglalkozott J. PIAGET és iskolája, V. JAMES, valamint K. KOFFKA elméletével, majd megkülönböztetetten: L. SZ. VIGOTSZKIJ kutatásaival.

VIGOTSZKIJ a gyermeki fejlődés folyamatában *két átfogó szintet* különböztet meg: az *aktuális fejlődés* és az *elkövetkezendő fejlődés szintjét*. Az aktuális fejlődés szintjén VIGOTSZKIJ a már elért szintet érti, az elkövetkezendő fejlődési szinten pedig azt a zónát, amely a fejlődés új lehetőségeit mutatja meg. Ezen az alapon dolgozzák ki a szovjet pedagógusok és pszichológusok az úgynevezett „fejlesztő oktatás” elméletét és gyakorlatát. A munka eredményei természetesen hatást gyakorolnak a szocialista országokban folyó nevelésre.

Gustáv PAV VÍD monográfiája meggyőzően hangoztatja, hogy az egyoldalúan emlékezetre építő, „reprodukálásra oktató” iskola helyett az *alkotásra nevelő szocialista iskolában* fejleszthetők, hangolhatók össze az iskola és a szocialista társadalom, az iskola, valamint a progresszív világ közötti kapcsolatok, ilyen bázison fejleszthető az iskolának és a gyermek fejlődésének harmóniája. A kötet olvasója — gazdag tudományos élmények szerzése közben, színes gyermekrajzi reprodukciók és sokoldalú számítások eredményeit tartalmazó táblázatok segítségével jut el *egy-egy tanuló fejlődési szintjét jelző teljesítménytől az iskola átfogó problematikájáig*.

(A könyvismertetés G. PAVLOVIC professzor 1974. augusztusi bratislavai előadása, továbbá maga a megjelent könyv, végül a kötet orosz nyelvű összegezése alapján készült. Az orosz fordítást RÁNKI Júlia végezte.)

LIGETINÉ VEREBÉLY ANNA

SZERZŐINK

Dr. NAGY Sándor, a neveléstudományok doktora, tanszékvezető egy. tanár (ELTE, Budapest), dr. KOZMA Tamás, a neveléstudományok kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA Pedagógiai Kutatócsoport, Budapest), SZEKENYI Péterné dr., a neveléstudományok kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA Pedagógiai Kutatócsoport, Budapest), Fürstné dr. KÓLYI Erzsébet igazgatóhelyettes (Budapest, Budai Nagy Antal Gimnázium), NAGY Attila pszichológus (Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ, Budapest), dr. BÁN Ervin nyelvtanár (Műszaki Egyetem, Budapest), M. dr. BARTAL Andrea tanársegéd (ELTE Budapest), dr. KAPRONCZAY Károly tud. osztályvezető (Simmelweiss Orvostörténeti Könyvtár és Múzeum, Budapest), dr. TÓTH Lajos főisk. docens (Debreceni Agrártudományi Egyetem Öntözéses-Meliorizációs Főiskolai Kara, Szarvas), Oláhné dr. ERDÉLYI Mária egy. adjunktus (KLTE Debrecen), ILLÉS Lajosné dr., a neveléstudományok kandidátusa, osztályvezető (OPKM Budapest), dr. NAGY József, a neveléstudományok kandidátusa, egy. docens (JATE Szeged), dr. VÁG Ottó, a neveléstudományok kandidátusa, egy. docens (ELTE Budapest), dr. VASKÓ László egy. adjunktus (KLTE Debrecen), dr. SÁNTHA Pál, a neveléstudományok kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA Pedagógiai Kutatócsoport, Budapest), SZABÓ Márta főelőadó (Magyar UNESCO Bizottság, Budapest), CZIRÁKY Istvánné könyvtáros (OPKM Budapest). Ligetiné dr. VEREBÉLY ANNA, a neveléstudományok kandidátusa, főmunkatárs (OM Vezetőképző és Továbbképző Intézet, Budapest)